

tentia tribuit ei qui expers est coniugij, iam aliud incommodum exprimitur, nempe quòd tali nulla fides habeatur, ita vt nemo cum eo commercia inire velit, nemo facillè ei honoris munia committat, omnibusque suspecta fit eius viuendi ratio, eo quòd fixam habitationem non habeat, similisque fit latroni semper ad proficiscendum parato, semperque locum mutanti. Per nidum enim, fixam habitationem significat, metaphora desumpta ab auibus. Fere enim iuuenes ante coniugium incertis sedibus vagare solent, ideoque talibus tribuit non habere nidum & deslectere, hoc est, declinare ad hospitandum vbicunq; obsecraverit, hoc est, vbi eos nox occupauerit. Quos latroni comparat, non solum ob vagationem, sed etiam ad insinuandum, quòd sicut à latrone quisque suæ vitæ & facultatibus metuit, ita à iuuenibus vagabundis, & coniuge carentibus, quisque metuit pudicitiae suarum filiarum & vxorum, cui illi frequenter insidiari solent, non aliter quàm latrones vitæ & facultatibus hominum. Et hactenus quidem aliquot sententijs significauit commoda matrimonij, & incommoda cœlibatus. Ex quibus tamen colligendum non est, cœlibatum malè iam laudari in his qui se cultui diuino addicunt. Hi enim si, vt debent, pro vxore carnali, sapientiam sibi in sponsam assumant, secuti sapientem, qui dicit: Quæsiui illam mihi in sponsam assumere, & amator factus sum formæ Sapient. 8. illius; facillè omnia cœlibatus incommoda quæ hic insinuantur superabunt. Nam & in ea summam & pulchritudinem & voluptatem deprehendent, quia in lingua eius clementia est & sanitas recreans. Non enim habet amaritudinem conuersatio eius. In illa habebunt adiutorium vt & in omnibus tribulationibus consolationem percipiant, & ad bona quæq; agenda iuuentur. Item hæc illis erit velut columna, in qua mens eorum suauiter quiescet libera ab euagatione carnali. Per hanc & sunt bene muniti, & facillè fit vt fixam aliquam habitationem atque viuendi rationem sibi deligant, in qua Deo seruiant.

CAPVT TRIGESIMVM SEPTIMVM.

1 Omnis amicus dicet, & ego amicitiam copulaui, & est amicus solo nomine amicus.

Ostquam docuit de delectu sermonum & mulierum habendo, subiicit etiam de delectu tum amicorum, tum consiliariorum. Et de amicis quidem dicit, quòd quiuis amicus dicet etiam se cum alio iniisse amicitiam: sciendum tamen esse aliquos amicos qui solo nomine tales sunt, non autem re, significans proinde inter eos qui se amicos prædicant, delectum habendum, & seriò diiudicandum qui veri sint amici, qui non, ne eueniat quod sequitur.

2 Nónne tristitia inest vsque ad mortem? Sodalís autem & amicus ad inimicitiam conuertentur.

GRæcè clarius sic est; Nónne tristitia manet vsque ad mortem, sodalis & amicus conuersus ad inimicitiam? Hoc est, nónne cùm amicus conuertitur ad inimicitiam, hinc frequenter oritur in homine tristitia vsque ad mortem perdurans? Impedit in nostra lectione sensum coniunctio aduersatiua, autem, quæ sicut non est Græcis, ita nec in quibusdam scriptis, nominatim in vno exemplari Tongerlensi, proinde expungenda videtur, cùm nec Rabanum legisse appareat ex commentarijs. Et melius conuenit verbum præsentis temporis, conuertuntur, quomodo legit Rabanus, quàm futurum, conuertentur. Itaque sensus erit idem qui in Græcis: Nónne tristitia inest, hoc est, inhæret & permanet vsque ad mortem, quando sodalis & amicus conuertuntur ad inimicitiam? vt totum sub vna legatur interrogatione, & subaudiatur aduerbium, quando, vel vbi. sicut intellexisse videtur Rabanus sic scribens: Maximum enim malum est, & continuò dolore gemendum, quòd vbi speratur fidelitas, ibi inuenitur malignitas: & vbi amicitie assimilata est charitas, ibi inimicitie reperitur peruersitas. Potest & sic distingui, vt primum per interrogationem efferatur: Nónne tristitia inest vsque ad mortem? Deinde conquerendo subiiciatur: Sodalís & amicus ad inimicitiam conuertuntur; vt sit sensus: An non amicitie occasione aliquando oritur tristitia perdurans vsque ad mortem? Contingit enim amicos ad inimicitiam conuerti. Id quoniam indignissimum est, ideo in huius rei detestationem exclamando subiicit.

3 O præsumptio nequissima, vnde creata es cooperire aridam malitia & dolositate illius?

MAlè in omnibus penè libris habetur, aridam malitiam, & dolositatem illius, vt, aridam, sit adiectiuum substantiu, malitiam, sicut legunt & exponunt Lira & Dionysius. Vera lectio, quæ iam in multis impressis libris habetur, est per ablatiuos, malitia & dolositate, vt adiectiuum, aridam, sit substantiuè positum pro terra, cùm Græcis sit, τὴν ξυσφᾶν, ipsam aridam. Pro, præsumptio, rursus est ἐνδομιμα, hoc est, cogitatio. Exclamando ergo admirans interrogat vnde originem traxerit tam perniciosa cogitatio, vt ex amico quis conuertatur ad inimicitiam, non quòd ignoraret vnde ortum suum habeat, constat enim ex instabili & mala voluntate prodire: sed vt huiusmodi interrogatione insinuaret indignum plane esse vt tale quid eueniat in mundo, nec conuenire illud naturali humanæ conditioni, nec ex Deo naturam instituyente ortum habere, sed ex pessimo diabolo, homines ad illud suis tentationibus impellente & pertrahente, quòd magis Græca significant, quæ pro; creata es; habent ἐκλυθῆς vel ἀνεκλυθῆς, hoc est, deuoluta es vel prorepstisti, vt significet ex infernis prodijisse latenter & insidiosè in terram.

terram. Cùm dicit: Cooperire terram malitia; significat hoc malum perfidiae nimis latè obtinere in terra inter homines, & omnia loca replere: unde & conquerendo de eadem re tanquam valde indigna, & tamen frequenti, subiicit:

4 Sodalis amico coniucundatur in oblectationibus, & in tempore tribulationis aduersarius erit.

Quasi dicat: Indigna valde est hæc res, & tamen valde frequens, vt sodalis cum amico lætetur tempore lætitiæ, & cùm omnia cedunt prosperè: fiat verò aduersarius ei, cùm inciderit tempus tribulationis.

5 Sodalis amico condolet causa ventris, & contra hostem accipiet scutum.

Dixit superiori sententia de eximie perfido amico, dicit nunc de eo qui in aduersitatibus fidus videtur, qui tamen etiam ex animo amicus non est, vt insinuet merited in dijudicandis amicis operam magnam adhibendam. Sicut, inquit, est qui tempore lato condelectatur amico, at idem tempore tristi fit hostis: ita est qui condolet amico in aduersitatibus ipsius, & contra hostem amici accipiet scutum, seseque ad pugnam parabit: sed hæc omnia facit non ex vero amore, sed causa ventris, vt scilicet ab amico alatur, & vtilitatem aliquam consequatur. quasi dicat: Nec talibus nimis fidere oportet, aut mox illos pro veris & solidis reputare amicis. Nam si cessauerit spes fructus, mox & amicitia cessabit, & ad aduersarias partes facilè transibunt, si ibi spes vtilitatis affulgeat.

6 Ne obliuiscaris amici tui in animo tuo, & non immemor sis illius in operibus tuis.

Pro; operibus; Græcè est χρεμασι, hoc est, possessionibus vel opibus tuis, vt verisimile sit interpretem vertisse non, operibus, sed, opibus, quamuis etiam opera accipi possint pro opibus labore & opera paratis, quemadmodum cùm dicitur: Labores manuum tuarum manducabis; Psal. 128. sensus est, manducabis ea quæ labore manuum tuarum parasti. Postquam ergo Sapiens notauit leuitatem amicorum quorundam, qui fortunam tantum amici sectantur: notat hinc leuitatem aliam eorum qui meliorem adepti fortunam, & diuites facti, veteris amici obliuiscuntur. Itaque monet vt ne vnquam in animo suo obliuiscatur veteris amici, nec cùm opes accesserunt immemor illius sit: sed vt eum participem faciat opum & laborum suorum, atque vt ipso opere illi beneficiat, iuxta illud Ioannis: Non diligamus verbo, neque lingua, sed opere & veritate.

7 Noli consiliari cum socero tuo, & à zelantibus te absconde consilium.

HÆc sententia in Germanica æditione non ponitur hoc loco, sed postea, vbi enumerantur varij cum quibus consultandum non est. Quo loco hæc sententia in scriptis libris plerisque etiam repetitur, secundum aliam versionem. Porro pro; cum socero tuo; Græcè est *ὁ κλεινομίνοσ σε*, hoc est, cum eo qui suspectum te habet; quomodo habent multi libri in hac sententia postea repetita secundum aliam, vt dixi, versionem. Et conuenit hic sensus cum eo quod sequitur; & à zelantibus te; hoc est, odientibus te, & invidentibus tibi absconde consilium. Stultè enim à talibus petitur consilium, aut eis aperitur animi nostri consilium, à quibus non est spes boni consilij capiendi. Mirum quid secutus sit interpres vertendo; cum socero tuo; cum quo tamen rectè monetur consilium non ineundum, maximè cum agitur de causa aliqua filiam illius concernente, quia periculum est, ne mox ea consilia filia suæ aperiat, quæ eam scire non conuenit, aut ne in rem suæ filia magis consulat, quàm in vtilitatem sui generi. Videri potest pro illo generali, cum eo qui suspectum te habet, interpretem exempli causa speciem posuisse, dicendo; cum socero tuo; quia socer ferè generum suspectum habet in causa suæ filia, quasi non illam satis diligat, sed aliam præ illa magis. Postquam ergo monuit de habendo delectu amicorum, monet etiam de delectu consiliariorum, ostendens etiam inter eos esse quibus fidendum non sit. vnde similiter sicut in præcedentibus delectibus subiicit:

8 Omnis consiliarius prodit consilium, sed est consiliarius in semetipso.

PRO, prodit, Græcè est *ἰσατρε*, hoc est, extollit, vt significetur omnem consiliarium suum laudare consilium, non tamen ob id illud semper sequendum. Nostra lectio significat quemuis consultorem pronunciare & proferre suum consilium, sed, inquit, est consiliarius in semetipso, hoc est, qui pro semetipso atque in rem suam consilium dat: proinde vult significare non mox cuius credendum, nec cuiusuis consilium statim amplexandum. Vnde subiicit:

9 A consiliario serua animam tuam, prius scito quæ sit illius necessitas, & quid ipse animo suo cogitet.

MAlè multi legunt; A consiliario malo; cum adiectiuum sicut non est in Græcis, ita nec in multis scriptis. Neque enim monet à malo consiliario cauendum, sed cauendum ne cuius consiliario quis se committat, & statim credat, vt sit sensus: serua animam tuam à consiliario, hoc est, teipsum custodi ne cuius consiliario facile confidas, sed priusquam illum adeas pro consilio, scito quæ sit illius necessitas, hoc est, quare opus habeat, ne forte pro sua necessitate consilium suggerat, & non pro tua vtilitate. In sequenti parte duplex est lectio. Nam Rabanus & multa scripta habent; & quid in animo suo cogitet; scilicet scito. Multi verò legunt: Et ipse enim animo suo cogitabit; quæ lectio Græcis magis con-

gis consentit, quæ habent: Etenim ipse sibiipfi consulet. Itaque sensus est: Scito quæ sit illius necessitas. Nam si necessitate prematur, ipse cogitabit animo suo, hoc est, cogitabit pro seipso, vt ea suggerat consilia, quæ ipsi sunt futura vtilia. Non enim legendum est; In animo suo cogitabit; sed per datiuũ; animo suo cogitabit; vt habent scripta correctiora.

10 Ne fortè mittat sudem in terram, & dicat tibi: Bona est via tua, & stet econtrariò videre quid tibi eueniat.

PRO; ne fortè mittat sudem in terram; Græcè est, μή ποτε βάλλῃς ἐπὶ σοὶ κλῆρον, hoc est, ne fortè mittat super te fortem, hoc est, ne forti te committat, & in periculum te conijciat. Notat enim eos qui in re dubia atque incerta alium ad aliquid exhortantur, cupientes videre quem exitum res sit habitura, cum in re quæ euentum dubium habet & obscurum, temeritas sit & perfidia homines incitare, ac non potius reuocare. Idem rectè intelligitur significari nostra lectione, vt mittere sudem in terram, sit periculum rei facere, & tentare quis sit futurus exitus, sicuti sudibus & palis præacutis tentatur fundus terræ qualis sit. Nam quod quidam exponunt; mittere sudem in terram; esse versutum aliquid machinari, nescio quam habeat rationem. Monet ergo priusquam consiliario credatur, illum esse explorandum, quia fieri posset vt ille suo consilio studeat experiri quid futurum sit, laudetque institutum tuum, dicens: Bona est via tua, hoc est, actio & institutum quod meditaris: ipse verò stet velut è regione vt videat quid tibi eueniat, risurus si malè eueniat, & ex tuo infelici euentu suum commodum quæsiturus, aut saltem tuo incommodo experturus quale sit quod dedit consilium. Huiusmodi sanè perfidia nimis in mundo obtinet, eamque videre licet in imperitis medicis & aduocatis, causarumque procuratoribus.

11 Cũ viro irreligioso tracta de sanctitate, & cũ iniusto de iustitia:

VARIA hic est lectio. Ferè enim sic legitur vt iam positum est, & intelligitur verbum, tracta, ironicè dictum, illudque referri ad omnia sequentia, ita vt significetur cum duodecim illis, quæ speciatim enumerantur, non esse consultandum, sicut postea dicitur: Non attendas his in omni consilio. Rabanus autè legit; Cum viro religioso tracta de sanctitate, & cum iniusto de iustitia noli consiliari. Deinde subiungit; & cum muliere de ea quæ æmulatur, & c. vultque; illam partem, noli consiliari, repeti ad sequentia membra: quæ sanè lectio conuenientior est, & Græcis magis cõsentiens. Quædã scripta habebãt; Cum viro religioso tracta de sanctitate; sed non habebant in fine huius sententiæ ea verba; noli consiliari. Itaque secundum eam lectionem, ea pars; & cũ iniusto de iniustitia; simul cum omnibus mēbris sequentibus coniungi debet cũ illo quod in fine dicitur; In omnibus his nō attendas in omni cõsilio. Et hanc quoque lectionem communi & receptæ præferendam puto, cum parum conueniat dicere Sapientem ironicè præcipere, tractandum esse cũ viro irreligioso de sancti-

sanctitate, & sic de alijs, maximè cum Græca nihil tale habeant. Quidam codices scripti, ante sequentia membra præmittunt hic sententiam Græcis correspondentem, de qua superior dictum est: Noli consiliari cum eo qui te suspectū habet, & cum æmulantibus tibi absconde consilium. Ut ut est, proponuntur hic certa hominum genera, cum quibus super certis rebus non est deliberandum, & consilium capiendum, per quæ generaliter significatur neminem, qui alicuius privati commodi studijque rationem sibi propositam habet, ea in re in consilium adhibendum esse. Animū enim omni ira, amore, invidia, cupiditateque vacuum consiliarius adferre debet ad deliberationē. Personę autem quæ hic proponuntur, propria quadam ratione sunt in alteram partem propensiores. Sunt autem in nostra lectione decem personæ, quæ deinceps proponuntur hoc modo:

- 12 Et cum muliere de ea quæ æmulatur, cum timido de bello, cum negotiatore de traiectione, cum emptore de venditione.
- 13 Cum viro liuido de gratijs agendis, cum impio de pietate, cum inhonesto de honestate, cū operario agrario de omni opere.
- 14 Cum operario annuali de consummatione anni, cum seruo pigro de multa operatione: Non attendas his in omni consilio.

Legendum potius esse in primo mēbro, de ea quæ æmulatur, quàm, de his quæ æmulatur, cum vtrumque legatur, patet ex Græcis, quæ habent, *περὶ ἀντιζήλου ἀυτῆς*, hoc est, de pellice illius, vel ea quæ ipsam æmulatur. vnde apud nos in verbo, æmulatur, subaudiendum est, eam. Monet ergo consultandū non esse cum muliere de ea quæ illam æmulatur, odioque & invidia prosequitur, quia de illa mulier hoc ipsum intelligens nihil sani suggeret, sed ea tantūm quæ erunt in rem suam. Sic cum timido de bello consultandum non est, quia illud, etiam si sit necessarium & opportunum, planè dissuadebit. Ne cum mercatore de traiectione, hoc est, de permutatione mercium, aut de profectioe vltra mare mercium comparandarum causā, (vtrumque enim dictio Græca *μεταβολίας* significat.) Mercator enim de permutatione consultus in rem suam consulet, & profectioem dissuadebit, quo merces suas pluris vendere possit. Sic & emptor aliquis consultus de vendenda aliqua re, aut de pretio eius, consulet in suum commodum. Sic & vir inuidus non bene consulet de agendis gratijs, quia inuidet benefactori gratiarum actionem, & acturo gratias inuidet gratitudinis ostentionem, qua nouum sit beneficium promeriturus. Nec impius bene consulet de pietate præstanda, quia ei displicet: nec inhonestus, hoc est, inhumanus vel rusticus de exhibenda honestate vel humanitate. Sic nec operarius agrarius, hoc est, qui agrum debet colere, consulendus est de omni opere quod præstare debet, an illud bene peractum sit. Nec qui ad annum conductus est consulendus est an annum suum laborem per totum annum

annum bene consummauerit & perfecerit. Dicent enim hi quod in rem ipsorum facit, si proprij sui laboris iudices fuerint constituti. Sic nec seruus piger de multa operatione est consulendus, quia illam ob pigritiam proculdubio dissuadebit.

15 Sed cum viro sancto assiduus esto, quemcunque cognoueris obseruantem timorem Dei.

16 Cuius anima est secundum animam tuam, qui cum titubaaueris in tenebris, condolebit tibi.

Postquam dixit, à quorum consilijs sit abstinendum, subiungit & à quibus sint consilia capienda. Et primum quidem docet consulendum cum viro aliquo sancto & religioso, eique ob id continuò adhaerendum, tum quia is nihil est consulturus nisi quod conueniat timori Dei, cuius ipse est obseruantissimus: tum quia eius animus planè consentit cum animo consilium quærentis. Nam sicut is quærit suam salutem, ita & ille, adeo vt si alius per errorem aliqua in re titubauerit & lapsus fuerit, ille non sit gauisurus, sed condolebit, atque ob id erigere & confirmare studebit.

17 Et cor boni consilij statue tecum, non est enim tibi aliud pluris illo.

Græca clarius sic habent; Et consilium cordis statue, non enim est tibi fidelior illo. Hoc est, constitue in teipso, & firmum habe illud consilium quod tibi proprium cor suggerit, quia non est quisquam qui fidelior tibi esse possit quàm cor proprium, quod melius frequenter nouit quid tibi expediat, & quomodo alicui rei sis affectus. Itaque secundum huc traditur quod faciendum sit, vt quis sibi bene consulat. Non enim sic pendendum est à consilio aliorum etiam bonorum, vt non etiam, imò maximè, quis consulat cor proprium. Quare & nostra litera vt eundè habeat sensum, sic est accipienda; Et præter id quod dixi, statue tecum cor boni consilij, hoc est, cura in teipso vt habeas cor boni consilij, tu tecum ipse delibera, tibi que ipse sis consiliarius. non est enim aliud quod tibi pluris sit faciendum quàm cor proprium, nullius consilium pluris reputare debes, quàm quod suggerit cor proprium. Vnde & ad idem comprobandum subiicitur:

18 Anima viri sancti enunciat aliquando vera, quam septem circumspectores sedentes in excelsò ad speculandum.

Græcis non est adiectiuum, sancti, sed tantum, Anima viri, hoc est, Anima vnicuiusque hominis, & anima propria. Significare enim vult animam & cor cuiusque. frequenter melius indicare & suggerere quid ipsi sit faciendum, & quid ei expediat agere, quàm septem alij, hoc est, multi alij, qui ad hoc sunt constituti vt alios doceant, & consilia præbeant. Subaudiendum enim est secundum phrasim Græcam,
ante,

ante; quàm; comparatiuus, magis. Vt hunc sensum nostra lectio habeat, sic est accipienda: Tu tecum ipse delibera, quia anima vniuscuiusque viri, si modo sanctus sit & timens Deum, indicare solet melius veritatem in rebus agendis, quàm septem doctores, quorum officium est speculari & alijs cōsulere, hoc est, nemo melius consulere vt in plurimū potest, quàm quisque sibi, si modò Deum timeat. Bona sane & utilis doctrina contra eos qui in agendis nimis ab alijs pendent, proprium animum, affectum & ingenium examinare & sequi negligentes: vnde frequenter fit, vt quæ contra proprium iudicium & affectū sequuntur, consilia, nō bene cedāt, quare bene monuit quidā dicēs: Tu nihil inuita dices, faciēsue Minerua.

19 Et in his omnibus deprecare altissimum, vt dirigat in veritate viam tuam.

Hic iam tertium adiungit, quod imprimis & maximè est necessarium, vt quis bene sibi consulat, nempe vt ne nimis aut sapientum aut sui proprii cordis cōsilio confidat, sed præter hæc & in omnibus his orandum sibi sciat altissimum, vt qui est omnium consiliorum bonorum & author & director, à quo est vt quis bona consilia à sapientibus obtineat, aut secum statuat, à quo item est vt capta bene consilia ad effectum salutariter deducantur: qui proinde orandus est vt & in capiendō consilio, & in exequendo viam hominis dirigat in veritate, ita vt libera sit ab errore & iniustitia, quomodo orabat Dauid, dicens: Dirige me in veritate tua, & doce me. Similis huic loco est doctrina Tobie ad filium suum: Consilium, inquit, semper à sapiente perquire. Omni tempore benedic Deum, & pete ab eo vt vias tuas dirigat, & omnia consilia tua in ipso permaneant.

Psal. 24.

Tob. 14.

20 An omnia opera verbum verax præcedat te, & ante omnem actum consilium stabile.

Sup. ca. 32

Idem hac sententia significat quod superius, cum diceret: Fili sine consilio nihil facias. Adiectiua, verax & stabile, addita sunt non malè ab interprete. Pro, verbum, Græcis est λόγος, quod & verbum significat & rationem, vt possit verti: Ante omnia opera ratio, scilicet præcedat, sed in dictione, verbum, non tantum verbum vocale designatur, sed etiam mentale, quod est ratio. Sensus ergo est: ante omnia opera tua & omnem actum præcedat te verbum verax, quo certis rationibus discas siue in teipso, siue ex aliorum consilio facti tui rationem. Idem vocat consilium stabile, quod scilicet firmis nititur rationibus, & stabili animo sit exequendum. Non enim omne verbum & cōsiliū sequendum est, sed quod veritate fulcitur & firmis rationibus.

21 Verbum nequam immutabit cor, ex quo partes quatuor oriuntur: bonum & malum, vita & mors, & dominatrix illorum est assidua lingua.

Græca

GRæca hoc loco, maximè in prima parte, & variè leguntur, & obscurum habent sensum. Latina clariora sunt hoc loco, quæ significant quòd verbum malum, vt & consilium malum, & deprauata doctrina, immutat frequenter cor hominis, deprauando illud, & ex bono in malum conuertendo. Cuius tamen cordis quanta cura sit habenda, per sequentia ostendit, cum subiicit quòd ex corde hominis quatuor partes, hoc est, quatuor res inter se partitæ, & quatuor rerum genera oriuntur, bonum & malum, vita & mors. quatuor scilicet illa, quæ supra Sup. ca. 17 dixit posita ante faciem hominis, quorum duo priora pertinent ad actiones hominis, duo posteriora ad actionum præmia. Nam bonis actionibus respondet vita, malis mors. Hæc ergo omnia ex corde prodeunt, quia, vt dicitur in Prouerbis, ex ipso vita procedit. & vt Dominus Prou. 4. in Euangelio: De corde exeunt cogitationes malæ, homicidia, Matt. 15. adulteria, blasphemias, &c. Cum autem ex corde prodeant omnia & bona & mala, dominatrix tamen illorum assidua, est lingua, hoc est, lingua est quæ perpetuò & omni tempore his dominatur, tum quia per linguam fit vt cordi bona vel mala instillentur, tum quia cor hominis siue bona siue mala in alios per linguam profundat. vnde & in Prouerbis dicitur: Mors & vita in manibus linguæ. Et prouerbialis est Græcorum Prou. 18. interrogatio, *γλῶσσα ποῖ πορεύῃ; πόλιμ καταστρέφουσα, καὶ πόλιμ ἀναστῶσουσα*, id est, Lingua quònam vadis? Urbem vt destruas, & urbem vt erigam. Hæc autem eò dicuntur à Sapiente, vt insinuet quanta circumspectione mala consilia, quæ ab alijs captantur, sint vitanda: & quàm curandum sit ne cor vitietur, quo vitiatò nihil sani illinc expectandum sit. Ex prædictis intelligere licet adiectiuum, assidua, coniungendum cum, dominatrix, vt significetur linguam esse assiduam dominatricem, quemadmodum Græca exigunt vt intelligatur.

22 Vir peritus multos erudit, & animæ suæ suavis est.

GRæca diuersum habent sensum istum: Est vir astutus & multorum doctor, & propriæ animæ inutilis est. Quo significatur euenire aliquoties, vt sit quispiam qui alios bene doceat, & bene eis consulat, & tamen sibi ipsi sit inutilis & malè consulit, iuxta Prouerbum: Nequicquam sapit, qui sibi non sapit. &: Sapientem eum odi, qui sibi ipse non sapit. Noster interpres pro *ἀχρηστὸς*, hoc est, insuavis vel inutilis, legit *χρηστὸς*, quæ dictio & suauem significat & vtilem. Et est sensus: Vir peritus, doctus, & sapiens multos erudit, & interim etiam animæ suæ suavis est & utilis, quia & sua sapientia multam sibi affert dulcedinem atque vtilitatem, & magna afficitur voluptate, quòd alios sentiat per se eruditores & meliores fieri. Hac ergo sententia & aliquot sequentibus ostendit Sapiens fructum sapientiæ, indicans à quibus recta consilia & sana doctrina quærenda sit.

Qui

- 23 Qui sophisticè loquitur, odibilis est, omni re defraudabitur.
 24 Non est enim illi data à Domino gratia, omni enim sapientia defraudatus est.

PRO; qui sophisticè loquitur; Græcè est, ἐν σοφιστικῶν λόγῳ. Est qui sapientem agit in verbis, hoc est, qui verborum ostentatione se sapientem haberi vult, aut qui captiosis & fallacibus verbis & argumentis sapientiam præ se fert. Vtrumque enim significat verbum, σοφισμαί. Et omnino apparet Sapientem nostrum hic notare voluisse Græcorum philosophos, qui illo sæculo quo hæc sunt scripta, florebant, in varias diuisi sectas, quorum sapientiam indicat in verbis magis sitam esse & subtilibus argumentis, quàm in re & solida sapientia, vt qui Dei gratia & vera eius cognitione destituti non possint non etiam vera carere sapientia. Iuxta nostram ergo lectionem is loquitur sophisticè, qui tantùm ad vanam ostentationem sapientiæ verba sua & sermonem componit, nempe vt sapiens habeatur. hoc enim verè sophisticarum est. Item loquitur sophisticè, qui captiosis & fallacibus vitur rationibus, vt alijs imponat, & falsitatem suasque conceptas opiniones persuadeat. De huiusmodi dicit quòd odibilis sit, Deo scilicet & hominibus, qui simplici maximè & nuda veritate delectantur magis quàm verborum fucò. Eo quia talis tantùm verba dat, nec rem ipsam & veritatem aut scire aut tradere laborat, vicissim etiam ipse omni re defraudabitur, hoc est, nullo honore, præmio atque stipendio dignus habebitur, sed dignus est qui & inglorius sit, & alimento careat. Non est enim ei à Deo data gratia, hoc est, non est ei datum à Deo vt gratiam obtineat apud homines, eiusque doctrina recipiatur passim, quia destitutus est omni vera sapientia, verbis tantùm innixus. Hæc est enim differentia vanæ sapientiæ humanæ à vera sapientia diuina, quòd illa euanescat nec diu placeat: hæc verò solida sit, & apud pios omni tempore permaneat. Pro, omni re, Græcè est in æditione Germanica, wæns hophis, hoc est, omni alimento: quo significatur tales vel cibo indignos esse, quo digni sunt boni doctores, vt à suis honorentur auditoribus. Itaque bene vertit noster, omni re defraudabitur; pro quo multi malè legunt: in omni re, cum præpositionem, in, nec Rabanus habeat, nec multa scripta. Hæ sententiæ sicut contra philosophos dictæ videntur, ita etiam rectè quadrant in hæreticos, qui ad ostentationem potius docent, & fallacibus argumentis imponunt populo. D. Augustinus lib. 2. de doctrina Christiana cap. 31. citat & exponit primam huius loci partem, sic scribens: Captiosarum conclusionū genus scriptura quantum existimo detestatur illo loco, vbi dictum est: Qui sophisticè loquitur, odibilis est. Quamquam etiam sermo non captiosus, sed tamen abundantius quàm grauitatem decet, verborum ornamenta consectans, sophisticus dicatur. Ex quibus verbis patet rectè nos prius indicasse, dupliciter fieri vt quis sophisticè loquatur.

25 Est sapiens animæ suæ sapiens, & fructus sensus illius laudabilis.

Fisto sapienti, de quo superiori sententia dixit quòd sit odibilis, opponit verum sapientem, cuius fructus ore prolatus est laudabilis. Sicut, inquit, est sapiens, cuius sapientia tantum in verbis consistit, qui que tantum cupit videri sapiens: ita est sapiens, qui animæ suæ sibi que sapit, imprimis id agens vt sciat quæ sibi bona sunt, atque de illis agendis sollicitus, & fructus intelligentiæ eius dum ore profertur, & alios docet, laudabilis est hominibus. Solus talis sapiens solidum verumque fructum ædit, eumque gratum & laudabilem. Quod & subiecta sententia inculcat.

26 Vir sapiens plebem suam erudit, & fructus sensus illius fideles sunt.

Vir, inquit, sapiens non sibi tantum sapiens est, sed etiam plebem sibi commissam, aut populum in quo viuit erudit, nec euanescit mox eius doctrina sicut sophistarum, sed fructus intelligentiæ illius, doctrina scilicet, quam ore profert, & fructus qui per doctrinam eius sunt in auditoribus, sunt fideles, hoc est, firmi, perseverantes, & diuturni. Ita enim nomen, fideles, in scripturis accipitur aliquando, vt cum dicitur: *Feriam vobiscum pactum sempiternum, misericordias Dauid fideles.* Isaia 55.

27 Vir sapiens implebitur benedictionibus, & videntes illum laudabunt.

Etiam istud dicitur per oppositionem cum illo quod dictum est: Qui sophisticè loquitur, odibilis est. Vir, inquit, sapiens implebitur benedictionibus non solum Dei, sed etiam populi, hoc est, multum laudabitur, omnesque ei bene precabuntur, & omnes qui vident illum, laudabunt eum, eiusque sapientiam, asserentes eum illo nomine verè beatum. Græcè enim est pro, laudabunt, *μακαριστοι*, beatum prædicabunt.

28 Vita viri in numero dierum, dies autè Israël innumerabiles sunt.

Eo spectat hæc sententia, vt per eam significetur, sapientiam veram, quæ solum tunc in populo Israëlítico deprehendebatur, & etiamnum in vero Dei populo qui per Israëlèm designatur, inuenitur, suis conferre immortalitatem, non solum nominis apud homines, sed etiam apud Deum per consecutionem vitæ æternæ. Vita, inquit, viri, hoc est, vita vniuscuiusque quæ secundum corpus consistit in certo numero dierum, finita est, & certo dierum numero comprehenditur, iuxta illud: *Constitui terminos eius qui præteriri non poterunt.* At dies Israëlitis, hoc est, Israëlitæ sunt innumerabiles, quia infiniti, & in perpetuum durantes, hoc est, Israëlitæ propter sapientiam suam & veram Dei cognitionem qua præ alijs donati sunt, viuent in æternum, non solum apud homines Iob 14.

per nominis memoriam, sed etiam apud Deum. Huic conuenit illud
 Ecclēs 7. Ecclesiastes: Hoc plus habet eruditio & sapientia quòd vitam tribuunt
 possessori suo. Potest & nomine Israël̄ intelligi populus Israël̄iticus,
 hoc est, populus Dei, vt significetur ille in æternum duraturus etiam in
 hoc mundo vsque ad consummationem sæculi, vt hac iam sententia
 comprobetur quod dixit fructum sapientiæ esse stabilem & firmum.
 Propter Dei enim verbum quod sequitur, perpetua futura est eius ec-
 clesia. Sed prior sensus magis conuenit sequenti sententiæ.

29 Sapiens in populo hæreditabit honorem, & nomen eius erit vi-
 uens in æternum.

Significat nõ tantum vitã perpetuam per sapientiã obtineri, sed etiam
 honorem perpetuũ, iuxta illud: Laudatio eius manet in sæculũ sæ-
 culi. &: In memoria æterna erit iustus. Sic & Sapientiæ 8. dicit Sapiẽs
 Psal. 110. Habebo propter sapientiã claritatem ad turbã, & honorẽ apud seniores.
 Psal. 111. Quod in sapientibus impletur, & in ecclesia militante, & in triũphante.
 Sapient. 8.

30 Fili in vita tua tenta animam tuam, & si fuerit nequam, non des
 illi potestatem.

Iuxta nostram lectionem omnes intelligunt Sapientem monere hoc
 loco, vt quisque periculum faciat propriæ conscientiæ, & exploret
 quomodo sit cuiusque anima affecta, vt si inuenerit eam pronã ad mala,
 & vitij deditam, non det illi potestatem faciendi quod desiderat, sed
 refrenet, & cohibeat eam. Et est quidem in hoc sensu salutaris ista mo-
 nitio, verum huic intelligentiæ parum conuenit subiecta ratio. Non en-
 nim omnia omnibus profunt, &c. Nulli enim profunt illicita & mala.
 proinde notandum est Græca alium habere sensum. habent enim se-
 cundam partem sic; *χρὲ ἰδὲ τί ποικρὸν αὐτῆ, χρὲ μὴ δῶς αὐτῆ*, hoc est, & vi-
 de quid sit malum ei, & ne des ei. Quo significatur propriam animam
 probandam esse, vt scilicet sciatur quid ei secundum eius naturam, in-
 clinationem & vires conueniat, & quid non: & si deprehendatur quip-
 piam ei non conuenire, illud ei non concedendum. Pertinet enim hæc
 doctrina adhuc ad seruandum in rebus delectum, de quo hætenus mul-
 ta dicta sunt: & docetur non semper sequenda esse quibuslibet quæ alij
 sequuntur & amplexantur, sed cuique videndum quid ipsi conueniat,
 quia non omnia omnibus expediunt. Et imprimis istud locum habet
 in consilijs, quæ non ob id statim quisque existimare debet sibi con-
 uenire quia alijs conueniunt, & alijs bene successerunt, sed expendere
 quisque debet an quæ dantur consilia in rebus agendis, suæ naturæ &
 conditioni sint accommoda. Deinde istud potissimum locum habet
 in deligendo vitæ genere, in quo quisque suarum inclinationum & vi-
 rium rationem habere debet, nec iudicare mox sibi conuenire quod alijs
 conuenit. Postremum istud etiam locum habet in his quæ ad corpora-
 lem vitam pertinent, vt in cibis, qui non omnes quibuslibet cõueniunt
 propter

propter quod videndum cuique quid in cibo & potu ipsi cōmodum sit, & abstinendum ab his quæ naturæ propriæ incommoda sunt & noxia. Huc etiam respexisse Sapientem meritò quibusdam visum est, quia mox subiungitur doctrina de moderato ciborum vsu. Ad hunc sensum etiam nostra lectio accommodari potest hoc modo: In vita tua tenta animam tuam, hoc est, explora quid in hac vita tua, tuæ animæ tibi que maximè conueniat: & si fuerit aliquid nequā, hoc est, noxium aliquid & incōmodum illi, non des illi eius rei potestaté, nec sinas eam vel agere illud, vel eo uti & frui. Huic intelligētiae probè cōuenit quod sequitur.

31 Non enim omnia omnibus expediunt, & non omni animæ omne genus placet.

I Deo, inquit, probare quisque debet quid sibi commodum sit, quia nec expediunt omnia omnibus, nec omnia omnibus probantur, eò quòd varia sint ingenia hominum, viresque naturæ diuersæ sint, & palata tum mentis tum corporis varia. Si autem præcedentem sententiam iuxta nostram lectionem quis accipere volet in sensu recepto, qui literæ magis conuenit, ratio que hoc versu exprimitur, sic est accipienda, vt significet prauam animam hominis cohibendam esse etiam à licitis quibusdam, eo quòd non omnia omnibus expediant, & quædā sint quæ etiam si quibusdam bona sint, & ob id licita, tamen alijs ob eorum corruptionem non ita conueniant, eisque peccati & lapsus occasionem præberent. Quòd autem non omnia etiam licita omnibus expediunt, hinc fit, quia non omnes sunt eodem modo affecti. iam additur rectè; & non omni animæ omne genus placet.

32 Noli auidus esse in omni epulatione, & non te effundas super omnem escam.

Postquam monuit videndum esse quid cuique conueniat, aut quomodo etiam à licitis quandoque sit abstinendum, rectè subijcit & præcepta temperantiæ quæ in cibis sumendis seruanda est, de qua egit etiam supra. Est autem Græcis in prima parte sic: μή ἀπληστέου ἐν πάσῃ τροφῇ; Ne sis insatiabilis in omnibus delitijs; hoc est, ne cum variorum ciborum delitiæ tibi exhibentur, & multa epulatio proponitur, insatiabilem & auidum nimis te præbeas, ita vt nimia auiditate in cibos feraris, quasi qui saturari non possis, & non sinas animam tuam effundi, & impetu desiderij efferri super omnē escam quæ proponitur, & quā concupiscentia appetit. Significare ergo vult, in cōiuijs appetitu cohibendum, & moderatè cibis vtendū. Et subijcit causam moralē & humanam.

33 In multis enim escis erit infirmitas, & auiditas appropinquabit vsque ad choleram.

PRo, auiditas, quidam libri habent dictionem Græcam hoc loco positam, ἀπληστία, aplestia. Quidam vtrumque habent, auiditas, & aplestia,

stia, quod nomen cum non intelligeretur, quidam mutauerunt in apoplexia. Nam etiam hoc in quibusdam scriptis reperitur. Rabanus tria pro vno habet, insatietas, auiditas, & aplestia. Ex quibus apparet omnino interpretem nostrum scripsisse dictionem Græcā, aplestia, eamque in margine a quibusdam expositam per nomen, auiditas vel insatietas, eaque nomina postea textui inserta, ac deinde Græca dictione reiecta, Latinam, auiditas, seruata. Ad rem parum facit cum de sensu constet, qui est, quod per escas multas, siue secundum numerum, siue secundum speciem causantur in homine sæpius morbi, & nimia illa sumendi cibi auiditas, qua fit ut se quis nimis repleat, choleram generat, & adducit multorum morborum causam. Nec morbos tamen tantum causat, sed per morbos etiam mortem. Vnde subiicit:

34 Propter crapulam multi obierunt, qui autem abstinens est, adjiciet vitam.

PRO, crapulam, hic rursus est Græcis dictio ἐπὺλσις, vnde & aliqui hic legunt, aplestian, quidam, epulationem. Nomen crapulæ conuenit communi dicto: Plures occidit crapula, quàm gladius. Contrà qui abstinens est, hoc est, sobrius, & a nimia ciborum ingluuie cauens, adjiciet sibi vitam, quia eam prolongabit, & diuturnam esse faciet. Saluator quoque moderationem in cibo & potu seruadā seriò monet, sed sublimiorem rationem adducens, cum dicit: Attendite ne fortè grauentur corda vestra in crapula & ebrietate, & superueniat in vos repentina dies illa. Tanquam laqueus enim superueniet in omnes qui sedent super faciem terræ.

Lucæ 21.

CAPVT TRIGESIMVM OCTAVVM.

1 Honora medicum propter necessitatem, etenim illum creauit altissimus.

Voniam per humanæ naturæ & infirmitatem & negligentiam ægrè licet omnes euitare morbos in hac vita, postquam monuit quomodo cauendi sint morbi, subiicit etiam quid faciendum sit cum morbos incidere contigerit. Et quoniam ad morbos curandos naturaliter imprimis valet medicorum opera, in genere monet medicum honorandum, idque ideo quia necessarius est huic vitæ morbis obnoxia. Debet enim illud; propter necessitatem; coniungi cum verbo, honora, non cum sequentibus, ut quidam distingunt. Nam Græca habent; Honora medicum ad necessitates honoribus suis, hoc est, qui ei debentur. Debetur autem ei imprimis, ut in republica non contemptim habeatur, sed in pretio sit & honoratus. Deinde ut ei a republica stipendia honesta præbeantur, quod etiam pauperibus prodesse possit, & arti suæ totus vacare possit.

Itidem